

De herhaling

Een proeve van experimenterende psychologie

door
Constantin Constantius
(Søren Kierkegaard)

Kopenhagen
1843

vertaling
Annelies van Hees

eindredactie en verklarende noten
Karl Verstryngge en Onno Zijlstra

met een nawoord van
Johan Taels

Inhoud

De herhaling	9
Brief aan Heiberg	103
Nawoord van Johan Taels	119
Bij de vertaling	140
Verklarende noten	142
Register van personen en zaken	149

| Toen de Eleaten¹ de beweging ontkenden, trad, zoals iedereen weet, Diogenes² op als opponent. Hij trad echt op, want hij zei geen woord, maar liep alleen een paar keer heen en weer, waarmee hij meende het bewijs van het tegendeel te hebben geleverd. Toen ik me al een poos, in elk geval bij gelegenheid, bezighield met het probleem of een herhaling mogelijk is en welke betekenis die heeft, of iets bij een herhaling wint of verliest, kwam ik opeens op het idee: je kunt toch naar Berlijn gaan, daar ben je eerder geweest, om je ervan te overtuigen of een herhaling mogelijk is en wat die te betekenen heeft. Thuis was ik bijna met dat probleem blijven zitten. Je kunt ervan zeggen wat je wilt, het zal een zeer belangrijke rol gaan spelen in de nieuwere filosofie, want 'herhaling' is een bepalende uitdrukking van wat 'herinnering' was voor de Grieken³. Zoals die leerden dat alle kennen herinneren is, zo zal de nieuwe filosofie leren dat het hele leven een herhaling is. De enige nieuwere filosoof die hier een vermoeden van had, is Leibniz.⁴ Herhaling en herinnering zijn dezelfde beweging, alleen in tegengestelde richting; want wat herinnerd wordt, is geweest, wordt achterwaarts herhaald; terwijl daarentegen de eigenlijke herhaling voorwaarts wordt herinnerd. Daarom maakt de herhaling, als die mogelijk is, een mens gelukkig, terwijl de herinnering hem ongelukkig maakt, vooral wanneer hij de tijd neemt om te leven en niet meteen in het uur van zijn geboorte een smoes probeert te vinden om het leven weer uit te sluipen, zo bijvoorbeeld de smoes dat hij iets heeft vergeten.

De herinnerde liefde is de enige gelukkige, heeft een schrijver gezegd.⁵ Daar heeft hij ook volkomen gelijk in, als men zich maar herinnert dat ze de mens eerst ongelukkig heeft gemaakt. De liefde van de herhaling is waarlijk de enige gelukkige. Zij heeft net als de herinnering niet de onrust van de hoop, niet de angstigmakende avontuurlijkheid van de ontdekking, maar evenmin de weemoed |

van de herinnering, zij heeft de zalige zekerheid van het ogenblik. De hoop is een nieuw kledingstuk, stijf en strak en prachtig, toch heb je het nooit aan gehad en weet je daarom niet hoe het je zal staan of hoe het zit. De herinnering is een afgedankt kledingstuk, dat, hoe mooi het ook is, toch niet past, omdat je er uitgroeid bent. De herinnering is een onverslijtbaar kledingstuk dat zacht zit en precies past, niet knelt of fladdert. De hoop is een verrukkelijk meisje dat tussen je handen doorglipt. De herinnering is een prachtige oude vrouw, waar je echter in het heden niets aan hebt. De herhaling is een beminde echtgenote, die je nooit beu wordt, want je wordt alleen het nieuwe beu. Het oude verveelt nooit en als je het voor je hebt, ben je gelukkig en alleen diegene wordt echt gelukkig die zichzelf niet bedriegt met de inbeelding dat de herhaling iets nieuws zou zijn, want dan word je haar beu. Er is jeugd voor nodig om te hopen, jeugd om te herinneren, maar er is moed voor nodig om de herhaling te willen. Degene die alleen maar wil hopen, is laf; degene die alleen wil herinneren, is wellustig. Maar degene die de herhaling wil, is een man en hoe geraffineerder hij in staat is gebleken haar helder voor te stellen, des te dieper mens is hij. Maar degene die niet snapt dat het leven een herhaling is en dat dat de schoonheid van het leven uitmaakt, die heeft zichzelf veroordeeld. Hij verdient niet beter dan te sterven, wat hem ook overkomen zal, want de hoop is een lonkende vrucht die niet verzadigt, de herinnering is een kommerlijk traktement, dat niet verzadigt. Maar de herhaling is het dagelijks brood, dat zegent en verzadigt. Als je het bestaan hebt bevaren, zal blijken of je de moed hebt om te begrijpen dat het leven een herhaling is, en of je zin hebt om je erop te verheugen. Degene die het leven niet bevaren heeft voordat hij begon te leven, komt nooit tot leven. Degene die het bevoer, maar verzadigd raakte, had een slechte constitutie. Degene die de herhaling koos, die leeft. Hij rent niet als een jongen achter vlinders aan, of staat niet op zijn tenen om naar de heerlijkheden van de wereld te kijken, want hij kent ze. Hij zit ook niet als een oude vrouw te spinnen aan het wiel van de herinnering, maar hij gaat rustig zijn gang, blij met de herhaling. Want als er geen herhaling was, wat was het leven dan nog? Wie zou wensen een lei te zijn waarop de tijd ieder ogenblik een nieuw schrift schreef, of een herdenkingsboek over het voorbije?

Nawoord bij *De herbaling*

Johan TÆELS

Een vermakelijk boek

De herbaling. Een proeve van experimenterende psychologie is een van de meest merkwaardige en raadselachtige werken die Kierkegaard heeft geschreven. De pseudonieme schrijver ervan is Constantin Constantius, een standvastig (constans) en scherpzinnig, maar ook koud-ironisch psycholoog en observator, die zich voorneemt “zo te schrijven dat de ketters het niet kunnen begrijpen”¹. En Constantius doet zijn woord gestand: door zijn feilloze beheersing van de meest uiteenlopende toonaarden en stemmingen – van lichtvochtig ironisch, over sarcastisch tot diepernstig – en met behulp van onverwachte invallen en bruuske perspectiefwisselingen, slaagt hij erin de lezer elk houvast te ontnemen. Dit ondanks het feit dat de structuur van zijn werkje uiterst doorzichtig is en de verhaallijn ervan eenvoudig weer te geven.

1 *De herbaling*, p. 95. Voor verwijzingen naar werken van Kierkegaard, andere dan *De herbaling*, verwijs ik zowel naar een recente Nederlandse vertaling (indien beschikbaar), als naar de meest recente Deense uitgave (SKS) of, indien het betreffende fragment daarin nog niet is opgenomen, naar de eerste Deense uitgave (SV1; *Samlede Vaerker*, udg. af A.B. Drachmann, J. Heiberg, H.O. Lange, Gyldendal, København, 1901-1906). Wat de dagboekfragmenten betreft, verwijs ik naar de meest recente Deense uitgave (SKS) of, indien het betreffende fragment daarin nog niet is opgenomen, naar de laatste editie van de *Papirer* (*Papirer* udg. af P.A. Heiberg, V. Kuhr, E. Torsting, Gyldendal, København, 1968² e.v. (1909-1948)).

In de inleiding van het eerste deel van zijn boek vertelt Constantius hoe hij de verrouweling is geworden van een jongeman die een ongelukkige liefde beleeft. Deze jongeman staat voor het raadsel dat hij zijn geliefde met heel zijn hart liefheeft, maar desondanks ongelukkig is. Volgens Constantius' diagnose is hij het slachtoffer van 'de ongelukkige liefde van de herinnering': hij herinnert zich reeds heel de geschiedenis van zijn liefdesverhouding nog voor deze verwerkelijk is. De jongeman neemt de dichterlijk-esthetische idealiteit voor de werkelijkheid, en is juist daardoor niet in staat een werkelijke verhouding aan te gaan: "Het jonge meisje was niet zijn beminde, zij was de aanleiding die het poëtische in hem wekte en hem tot dichter maakte."² Constantius ziet voor de ongelukkige jongeman slechts één uitweg: hij moet breken met zijn geliefde, intussen trachten de dwaling van zijn dichterlijk bestaan op te lossen, en daarna streven naar een 'herhaling' van de verloving. Kortom, hij moet zijn vertwijfeld geloof aan de herinnering opgeven om de herhaling ervoor in de plaats te stellen.

Daar Constantius naar eigen zeggen toch al lang geïnteresseerd is in de categorie herhaling, wil hij die zelf ook wel eens uitproberen. Daartoe onderneemt hij, voor de tweede maal in zijn leven, een reis naar Berlijn, waarover hij uitvoerig verslag uitbrengt. Hij komt echter tot de wat bittere conclusie dat "het enige dat zich herhaalde, [...] de onmogelijkheid van een herhaling"³ was.

Het tweede deel van *De herbaling* bestaat voornamelijk uit brieven van Constantius en de jongeman. Na een inleiding van Constantius, zet de jongeman uiteen hoe hij, na de breuk met zijn verloofde, vertwijfeld met zichzelf strijdt om een 'herhaling' tot stand te brengen. Als leidsman bij zijn strijd heeft hij Job gekozen, die alles had verloren maar het nadien tweevoudig terugwon. De jongeman slaagt echter niet in zijn poging, daar hij zijn geestelijke rust niet kan herwinnen, laat staan zijn liefdesverhouding herbeginnen. Constantius formuleert hierop nog enkele bedenkingen, waarna een merkwaardige vreugdekreet volgt in de laatste brief van de jongeman: hij heeft de herhaling verkregen, hij is opnieuw tot zichzelf geboren,

2 *De herbaling*, p. 15.

3 *De herbaling*, p. 47.